

EEN
GESCHIEDENIS
VAN BELGIË

Gita Deneckere
Bruno De Wever
Tom De Paepe
M.m.v. Guy Vanthemsche

EEN
GESCHIEDENIS
VAN BELGIË

ACADEMIA
PRESS

Uitgeverij Academia Press
Ampla House
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 978 94 014 6130 6
D/2020/45/3
NUR 688

Gita Deneckere, Bruno De Wever en Tom De Paepe, m.m.v. Guy Vanthemsche
Een geschiedenis van België
Gent, Academia Press, 2020, 400 p.

2019, vijfde, herwerkte druk
2017, vierde, herwerkte druk
2014, derde, herwerkte druk
2013, tweede druk
2012, eerste druk

Vormgeving: Studio Lannoo en Keppie & Keppie

© Gita Deneckere, Bruno De Wever en Tom De Paepe & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

Coverbeeld: James Ensor, *De intrede van Christus in Brussel in 1889* (© Artists Rights Society (ARS),
New York / SABAM, Brussel)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

Dit boek is een uitloper van de colleges die de auteurs doceren aan eerstejaarsstudenten van de Universiteit Gent. Het biedt een grondige, maar tegelijk leesbare en overzichtelijke inleiding in de geschiedenis van België, met nadruk op de politieke en sociale breuklijnen die de Belgische maatschappij bepalen. Er wordt ook aandacht besteed aan sociaal-economische transformaties die het land doorgemaakt heeft en de internationale context die mee het ontstaan en de ontwikkeling van het kleine koninkrijk in het hart van Europa heeft vormgegeven.

Het boek is chronologisch opgebouwd. De sociaal-economische ontwikkelingen krijgen aan apart hoofdstuk omdat ze een ander ritme volgen dan de politieke en sociale gebeurtenissen. De auteurs maken dankbaar gebruik van de expertise van Guy Vanthemsche die dit hoofdstuk grotendeels heeft geschreven. Ook de geschiedenis van de kolonisatie en dekolonisatie krijgt gepaste aandacht in een apart hoofdstuk.

Er is veel tijd en zorg besteed aan illustraties en documenten. Ze maken de Belgische geschiedenis niet alleen aanschouwelijk, maar voegen informatie toe en zijn een gelegenheid om belangrijke aspecten van de Belgische geschiedenis uit te diepen. De lezer maakt op die manier ook kennis met originele primaire bronnen, historische kaarten en cijfergegevens uit historisch onderzoek. Ze geven een idee van de rijke collecties van de vele archiefinstellingen in ons land en het belang van bronnen. Literatuurverwijzingen bieden de mogelijkheid om thema's verder te verkennen.

De intrede van Christus in Brussel in 1889 van James Ensor als coverillustratie zinspeelt op het belang dat we hechten aan een sociale en culturele benadering van de politieke geschiedenis. Zoals het beeld van Ensor is ook de geschiedenis altijd in beweging. De manier waarop we naar het verleden kijken, wordt immers door actuele vragen beïnvloed. Een dynamisch geschiedbeeld dat vastgeroeste opvattingen en oppervlakkige observaties bij de tijd brengt, is onze betrachtning als auteurs en als lesgevers.

Gita Deneckere
Tom De Paepe
Bruno De Wever

Inhoud

Inleiding: België, een land op een kruispunt in de geschiedenis	11
1. België avant la lettre	25
De 'Oude Belgen'	26
De Romeinse stempel	27
De vroege middeleeuwen (500-1000) en het ontstaan van het ancien régime	31
<i>Merovingen en Karolingen</i>	31
<i>De feodale machtsstrijd</i>	37
<i>Hoe verliep de politiek-territoriale machtsstrijd?</i>	39
Naar een eenmaking in de Nederlanden	42
De scheiding der Nederlanden	45
De Zuidelijke Nederlanden	48
2. Van ancien régime naar moderne natiestaten	51
De internationale context	52
<i>Het belang van de Franse Revolutie</i>	52
<i>De aftakeling van het ancien régime in Europa</i>	55
<i>De (wereld)kaart anders geschud</i>	57
<i>Het Congres van Wenen: de restauratie</i>	64
<i>Liberalisme en nationalisme</i>	66
Cruciale etappes op de weg naar het onafhankelijke België (eind 18de eeuw tot 1814)	69
<i>Het einde van het Oostenrijkse regime en de États Beligiques Unis (1780-1792)</i>	69
<i>Het Franse bewind (1794-1814) als fundament voor het latere België</i>	74
3. De sociaal-economische stroomversnelling	78
Demografie	80
<i>Een groeiende bevolking in de 19de eeuw</i>	80
<i>Langzame stijging in de twintigste eeuw</i>	83
<i>In de 20ste eeuw wordt België een immigratieland</i>	84
Ruimtelijke spreiding: waar woonden de Belgen?	86
De landbouw op de schop	91
Wel en wee van de industrie	94
<i>Van de eerste naar de tweede industriële revolutie in België</i>	94

<i>Enkele structurele kenmerken van de Belgische industrie</i>	97
<i>Crisissen, mutaties en achteruitgang van de Belgische industrie in de 20ste eeuw</i>	99
Transport, handel en diensten worden steeds dominanter	103
<i>Een uitstekende transportinfrastructuur</i>	103
<i>Binnen- en buitenlandse handel</i>	104
<i>Het geld: de geleidelijke verdwijning van de 'Belgische identiteit'</i>	105
<i>Het bankwezen, ruggengraat van de Belgische economie</i>	106
De sociale caleidoscoop	109
<i>De algemene evolutie van de actieve bevolking en haar genderdimensie</i>	109
<i>De sociale elite</i>	111
<i>De subtop</i>	113
<i>De kleine loonafhankelijken: boeren, ambachtslieden en kleinhandelaars</i>	113
<i>De loonafhankelijken</i>	115
4. De Belgische Revolutie en de triomf van de liberale natiestaat	123
Groeiende spanningen in het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)	123
De opstand van 1830, het Voorlopig Bewind en de Conferentie van Londen	131
Fundamenten van de 'democratische' rechtsstaat	136
Eendracht maakt macht? De politieke ontwikkelingen van 1830 tot 1850	142
<i>Het unionisme (1830-1847)</i>	142
<i>De rol van de koning</i>	144
<i>Kerk en Staat: het levensbeschouwelijke conflictveld</i>	146
<i>De revolutie van 1848</i>	151
De triomf van het liberalisme (1850-1886)	154
<i>Een liberale industriële revolutie</i>	154
<i>De eerste arbeidersprotesten</i>	159
<i>Verscherping van de levensbeschouwelijke tegenstellingen 1850-1884</i>	161
De Vlaamse beweging	168
5. Emancipatiebewegingen en maatschappelijke integratie	175
Inleiding	175
Van crisis naar expansie: de belle époque	177
<i>Het breukpunt 1886</i>	177
<i>Van economische crisis tot nieuwe dynamiek</i>	179
<i>De belle époque</i>	180
Democratisering van het (mannen)stemrecht	183
<i>De start van de BWP</i>	183
<i>De strijd om de uitbreiding van het stemrecht</i>	186
Sociale wetgeving en integratie	193
De verzuiling: de sociaaldemocratie en de christelijke zuil	197
<i>De sociaaldemocratie</i>	199

<i>De christelijke zuil en het daensisme</i>	203
<i>Organisaties van werkgevers en middenstanders</i>	207
Droits de l'homme, ook voor vrouwen	207
Cultuurflamingantisme	211
<i>De Vlaamse beweging wordt sterker</i>	211
<i>Eén- of tweetalig?</i>	215
6. Kolonisatie en dekolonisatie van Congo	219
Internationale context: imperialisme 1870-1914	219
Exploratie en kolonisatie van Congo 1876-1885	223
De Onafhankelijke Congostaat 1885-1908	227
Belgisch Congo 1908-1960	232
7. België tijdens de Eerste Wereldoorlog	243
Het neutrale België bereidt zich voor op de oorlog	243
Oorlogsverrichtingen	245
Het bezette land	248
Politieke kwesties	251
België bevrijd, maar geruïneerd	255
8. Het interbellum	259
Inleiding	259
De akkoorden van Loppem bezegden een verruimde democratie	260
De koning, de partijen en drukingsgroepen	269
<i>De vorst</i>	269
<i>De katholieke partij</i>	270
<i>De BWP</i>	271
<i>De liberale partij</i>	271
<i>De Vlaams-nationalisten</i>	273
De economische crisis en haar politieke gevolgen	274
Taalwetten en de nationale kwestie in de jaren 1930	280
De partijen en de koning ten opzichte van de regimecrisis	283
<i>Rex, VNV en Verdinaso</i>	286
<i>De katholieke partij</i>	288
<i>De BWP</i>	288
<i>De liberale partij</i>	290
<i>De koning</i>	291
Buitenlandse politiek	291

9. België tijdens de Tweede Wereldoorlog	297
De Achttiendaagse Veldtocht	297
Accommodatie	298
Verzet	303
Collaboratie	305
De Jodenvervolging	308
10. Tussen restauratie en vernieuwing	313
Vijf naoorlogse politieke problemen	313
De politieke krachtmeting tussen vernieuwers en behoudsgezinden	315
<i>De CVP</i>	316
<i>De BSP</i>	319
De sociaal-economische wederopbouw	321
<i>De naoorlogse zuiveringen of ‘repressie’</i>	324
De koningskwestie	328
Atlantisme en West-Europa in een bipolaire wereld	330
11. België na 1950 – tussen breuk en compromis	335
De levensbeschouwelijke breuklijn na 1950	335
<i>Ontkerkelijking en verzuiling</i>	335
<i>Schoolstrijd en Schoolpact</i>	340
<i>De emancipatiegolf van de jaren 1960</i>	346
<i>De depenalisering van abortus – de euthanasiewet</i>	348
De economische en sociale politiek sinds de jaren 1950	350
<i>1950 tot 1960-1961: expansiepolitiek in een moeilijk sociaal en economisch landschap</i>	351
<i>1961-1973: de uitbouw van een keynesiaanse staat in een tijd van economische groei</i>	354
<i>1973-1992: crisispolitiek</i>	356
<i>1992: op zoek naar een nieuwe synthese</i>	360
De communautaire breuklijn na 1950	362
<i>De actoren</i>	362
<i>Het verloop van de politieke gebeurtenissen</i>	368
<i>Krachtlijnen</i>	376
België in de wereld na 1950	382
<i>België in de NAVO en de EEG tot 1989</i>	382
<i>Buitenlandse politiek in een geglobaliseerde wereld</i>	383
Index	389

België, een land op een kruispunt in de geschiedenis

België kampt vandaag met interne verdeeldheid, de gevolgen van de wereldwijde financiële crisis en een proces van Europese schaalvergroting. Heden en verleden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, in twee richtingen. De snel veranderende wereld vandaag beïnvloedt onze kijk op de geschiedenis van dit kleine land in het hart van Europa. De geschiedenis beïnvloedt omgekeerd hoe we naar het heden en de toekomst kijken. In dit boek proberen we licht te werpen op het veelarmige kruispunt dat België heet door het 'nationale' verleden kritisch tegen het licht te houden.

'België wordt vandaag de dag door weinig meer bij elkaar gehouden dan de koning, de munt en de staatsschuld – en het knagende besef dat het zo niet langer kan.' Aan de vooravond van de 21ste eeuw schreef de Britse historicus Tony Judt dit oordeel neer in een artikel in de *New York Review of Books*. De toonaangevende auteur van de Europese moderne geschiedenis had korte tijd in ons land verbleven en gewerkt. Met de kritische en frisse blik van de historicus en buitenstaander wees hij op het verval van een natiestaat in Europa.

Vroegere Belgische symbolen, zoals de Société Générale de Belgique, sinds 1830 de financiële en economische ruggengraat van het land, zijn ontmanteld en in buitenlandse handen terechtgekomen. De Belgische frank is ondertussen opgegaan in de eurozone. Judt stelde vast dat België het eerste ontwikkelde land was dat 'écht aan de genade van de globalisering in al haar aspecten' werd overgeleverd. Profetische woorden, want het land overleefde de kredietcrisissen van 2008 en 2011 door diep in de staatskas te tasten om de al lang postnationale financiële markten overeind te houden.

Ondertussen reed België zich vast in een institutionele crisis. Het Belgische model lijkt te stranden om verschillende redenen. De koning, de staatsschuld en het moeizame uitwerken van scenario's om de staat te hervormen, houden twee gemeenschappen bij elkaar die in het naoorlogse verleden op veel gespannener voet hebben gestaan, maar altijd tot een vergelijk zijn gekomen. De pacten en ingewikkelde compromissen die naorlogs België over de sociaal-economische, levensbeschouwelijke en communautaire breuklijnen heen heeft gesloten, zijn vandaag echter een deel van het probleem geworden. De oude recepten van de pacificatiedemocratie werken niet langer in een context van voortschrijdende institutionele verzelfstandiging van Vlaanderen en Wallonië. De evenwichtspolitiek die gebaseerd was op een sterke christelijke zuil in Vlaanderen en een dito socialistische familie in Wallonië wordt doorkruist door een groeiende communautarisering van de geesten en verslappende banden tussen zusterpartijen over de taalgrens heen. Alleen de vakbonden roepen nog op om de solidariteit te redden.

Het was in tijden van wereldwijde financiële crisis dat 'de staat' internationaal weer voor het voetlicht kwam. De globalisering is geen eenduidig, rechtlijnig proces gebleken. In barre tijden keek iedereen naar de staat om de banken recht te houden, zelfs notoire critici van staatsinterventie.

België staat op dat chaotische, veelarmige kruispunt dat ook andere natiestaten zien opdoemen. Wat is de toekomst van het socialezekerheidsstelsel dat in het verleden in de natiestaat bevochten is? Welke weg gaat Brussel op? Afhankelijk van de uitkomst van dat soort vragen zal België de geschiedenisboeken van de 21ste eeuw ingaan, hetzij als postnationaal model, dan wel als de ontmantelde staat waarvoor Tony Judt waarschuwde.

Naar een nieuwe geschiedenis van de natiestaat

Nu de natiestaat zich op een kruispunt bevindt, kan het geen kwaad om terug te kijken naar de weg die afgelegd is. De geschiedenis laat zich niet in vaste banen leiden en ook het traject van de natiestaat verliep bij wijlen grillig. Daarom verkent dit boek nog andere paden. Het blikt terug op de periode voor 1830, door de nationalistische geschiedschrijving beschouwd als een lange prelude op het ontstaan van België. Nu de natiestaat als referentiekader ter discussie gesteld wordt, moeten we ook dat verleden herbekijken. Bovendien is de natiestaat zelf ingebed in een historische context die de Belgische casus overstijgt.

Het mag duidelijk zijn dat we de Belgische geschiedenis daarmee inbedden in een breed geografisch en historisch kader. Gebeurtenissen zoals de Franse Revolutie, de revolutie-

golf van 1848 of de wereldoorlogen hebben de Belgische geschiedenis ingrijpend beïnvloed, zoals vele Europese en mondiale processen dat vandaag nog steeds doen.

Het is verleidelijk om vanuit dat ruime perspectief even vooruit te blikken. Viert het Belgische koninkrijk in 2030 zijn bicentenaire in goede gezondheid? Of zingt het zijn zwanenzang? Het is een vraag die vele Belgen, Vlamingen, Brusselaars en Walen vandaag bezighoudt. Wat de toekomst brengen zal, is een open vraag. Historici zijn vooral goed in het voorspellen van het verleden. Als de Belgische geschiedenis echter al iets leert, is het dat het land bijna continu is blijven functioneren in conflictgeladen spanningen.

Vandaag staat het land op de drempel van een nieuw staatsmodel. De Belgische staats-huishouding wordt soms als een testcase voor de Europese Unie gezien, die ook ver-wikkeld is in een multinationaal staatsvor-mingsproces. De validiteit van een nationa-le identiteit en de mogelijkheid of onmoge-lijkheid van een postnationale toekomst zijn belangrijke kwesties. De geschiedenis van België leert dat taal en de manier waar-op taal politieke implicaties heeft, niet te onderschatten problemen zijn voor Europa.

Meer en meer wordt Engels de lingua franca in de wereld, ook in Europa. Men kan zich af-vragen of dat een perspectief biedt voor België in de toekomst, waar het Engels in welbe-paalde domeinen (zoals de nationale politiek) een gemeenschappelijk middel tot commu-nicatie wordt. Brussel is nu reeds een interessant laboratorium. In de Europese hoofdstad rukt het Engels op. Franstalige Brusselaars leren met die realiteit te leven. Vlamingen accep-teren moeizaam dat de bescherming van hun taal niet meer het sluitstuk kan zijn van een politiek akkoord.

Het Europees Parlement huist in Brussel in een indrukwekkend gebouw, opgetrokken in de Leopoldwijk. De imposante glazen constructie moet de kracht en de transparantie van Europa weerspiegelen. Ironisch genoeg diende de wijk, aangelegd vlak na de Belgische Revolutie, vroeger hetzelfde doel, maar dan voor het jonge land. In de chique straten konden adel en bourgeoisie, de machtsgroepen die aan de basis lagen van de Belgische onafhankelijkheid, broederlijk naast elkaar wonen en de Belgische eendracht extra onderstrepen. Verder weg van het centrum loopt de 'Europese' wijk over in het 19de-eeuwse, volkse Brussel, met zijn wanordelijker bebouwing. Afbeelding: Imageglobe, nr. 212028.

Brussel is ook op een ander punt een laboratorium. Met zijn aanzienlijke allochtone bevolking is het een van de armste steden van België, terwijl het ook een van de belangrijkste zakencentra in de wereld is en een aanzienlijk deel van de nationale rijkdom creëert. Zoals in vele metropolen leven armen en rijken dicht op elkaar. De vraag naar de herverdeling van de welvaart is er zeer acuut. Het is tevens een van de centrale vragen in de Belgische staatshuishouding. Hoe moet een sociaal-economische solidariteit in stand worden gehouden in een staat waar verschillende politieke gemeenschappen hun eigen potje willen koken?

Door zijn geschiedenis en zijn constellatie dringen deze vragen zich in België nadrukkelijk op. Tegelijk overstijgt het belang van deze vragen onze landsgrenzen. Tony Judt wist goed waarom hij zijn internationale lezerspubliek over dit kleine landje moest vertellen.

Bibliografie

Wie zich wil verdiepen in de geschiedenis van België, kan terecht bij enkele standaardwerken. Al wat ouder, maar met veel aandacht voor de feitelijke gebeurtenissen is LUYKX (T.) en PLATEL (M.). *Politieke geschiedenis van België*. Antwerpen, 1985 (2 delen). Een inzichtelijker kijk biedt WITTE (E.), MEYNEN (A.) en LUYTEN (D.). *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*. Antwerpen, 2016. Gelijkaardig van opzet maar uitgebreider is de driedelige, chronologisch opgebouwde *Nieuwe Geschiedenis van België*. Tiel, 2005-2009, geschreven door een uitgebreid team van historici uit Noord en Zuid en met uitgebreide bibliografieën. Een Franstalige klassieker is MABILLE (X.). *Histoire politique de la Belgique: facteurs et acteurs de changement*. Brussel, 1996. Astrid von Busekist redigeerde met *België begrijpen. Verleden, heden en toekomst van een land op de tweesprong*. Antwerpen, 2013, een breed werk dat inzichten wil geven in de complexe mechanismen die de Belgische samenleving kenmerken. Voor een communautaire invalshoek op het Belgische verleden: BEYEN (M.), DESTATTE (P.). *La Belgique va-t-elle disparaître? Itinéraire d'une nation européenne*. La Tour d'Aigues, 2011. Recenter verscheen E. GERARD & F. VERLEDEN, *De ongrijpbare macht. Politieke geschiedenis van België*, Leuven, Acco, 2019.

Een ruimer geografisch perspectief is te vinden in KOSSMANN (E.H.). *De Lage Landen, 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België*. Amsterdam-Brussel, 1986 en BLOM (J.), LAMBERTS (E.), red. *Geschiedenis van de Nederlanden*. Amsterdam, 2014. Lode Wils hanteerde een breed chronologisch kader in *Van Clovis tot Di Rupo: de lange weg van de naties in de Lage Landen*. Antwerpen, 2005. Lange tijd heel invloedrijk was VAN ISACKER (K.). *Mijn land in de kering, 1830-1980*. Antwerpen-Amsterdam, 1978-1982. In GAUS (H.). *Politieke en sociale evolutie van België. Boek 1*. Leuven-Apeldoorn, 2001, gaat veel aandacht naar de structurele evoluties van de Belgische samenleving. Het standaardwerk voor de Belgische buitenlandse politiek is COOLSAET (R.). *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2015*. Leuven, 2014. Herman Van Goethem bekeek de nationale geschiedenis door het prisma van de monarchie: *Belgium and the Monarchy. From National Independence to National Disintegration*. Brussel, 2011.

Socioloog Luc Huyse bundelde zijn heldere analyses van de recente Belgische politiek in *Over politiek*. Leuven, 2003. Marc Reynebeau schreef enkele toegankelijke werken, vaak ook geïllustreerd: *De eeuw van België*. Tiel, 1999; *Een geschiedenis van België*. Tiel, 2003 en *De geschiedenis van België in woord en beeld*. Tiel, 2005. VAN ISTENDAEL (G.). *Het Belgisch labyrint*. Amsterdam, 2005 biedt een geëngageerde, maar historisch goed onderbouwde kijk op het land en zijn geschiedenis. Een gelijkaardige aanpak maar met een meer gerichte invalshoek biedt RASKIN (B.). *De taalgrens: of wat de Belgen zowel verbindt als verdeelt*. Leuven, 2012. TOLLEBEEK (J.), BUELENS (G.), DENECKERE (G.), KESTELOOST (C.) en DE SCHAEPDRIJVER (S.). *België, een parcours van herinnering*. Amsterdam, 2008 (2 delen) doorkruist de Belgische geschiedenis via betekenisvolle plaatsen. Guido Fonteyn legde zich als journalist toe op berichtgeving over Wallonië en bracht zijn inzichten samen in *Vlaanderen, Brussel, Wallonië: een ménage à trois*. Antwerpen, 2014. Een andere journalist, Pascal Verbeken, schreef een historisch getinte reportage opgehangen aan een eertijds belangrijke spoorader: *Grand Central Belge. Voetreis door een verdwijnend land*. Antwerpen, 2012. Paul Van Damme en Stijn Van de Perre illustreerden twee eeuwen België met een intrigerende verzameling historische cartoons en spotprenten: *Zonder woorden? Een geschiedenis*

van België in spotprenten. Kalmthout, 2011. Rik Van Cauwelaert biedt een blik op de achterkant van de Belgische geschiedenis: *Tussen de plooiën. Een andere geschiedenis van België*. Antwerpen, 2015. Jan Dumolyn, Tjen Mampaey en Frank Caestecker vertrokken vanuit het perspectief van de onderste lagen van de bevolking: *België, een geschiedenis van onderuit*. Berchem, 2012. Enkele historici waagden zich aan een prikkelende tegenfeitelijke geschiedenis: VAN GINDERACHTER (M.), AERTS (K.) en VRINTS (T.). *Het land dat nooit was. Een tegenfeitelijke geschiedenis van België*. Amsterdam, 2014.

Wie specifieke historische literatuur zoekt, kan terecht in de *Bibliografie van de geschiedenis van België*, gepubliceerd in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*. De laatste vijf decennia kunnen online geraadpleegd worden op http://www.rbph-btfg.be/nl_biblio.html.

Een belangrijk vaktijdschrift over de Belgische geschiedenis is het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, dat ook online raadpleegbaar is (www.journalbelgianhistory.be). Behalve artikels bevat het ook recensies van de belangrijkste boeken over Belgische geschiedenis, een overzicht van proefschriften en een rubriek over actuele debatten in de Belgische contemporanistiek.

Wie naar de bron wil gaan, kan niet zonder VAN DEN EECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.), eds., *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19^e-21ste eeuw*. Brussel, 2017, (de vorige editie, uit 2009, is digitaal te raadplegen op http://www.kcgeschiedenis.be/fr/biblioNumerique/bronnen_fr.html). Informatie over personaliteiten is terug te vinden in de meerdelige *Biographie Nationale*, opgevolgd door de *Nouvelle Biographie Nationale* (<http://www.academieroyale.be>) en de Nederlandstalige tegenhanger, het *Nationaal Biografisch Woordenboek*. Historische kaarten over België zijn te vinden in de *Atlas van de algemene en Belgische geschiedenis*. Wommelgem, 2009, en de meerdelige *Atlas van België*. Gent, 2007-... Emmanuel Gerard en Karel Van Nieuwenhuysse publiceerden een veelzijdig corpus van bronnen: *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten, 1918-2012*. Leuven, 2012.

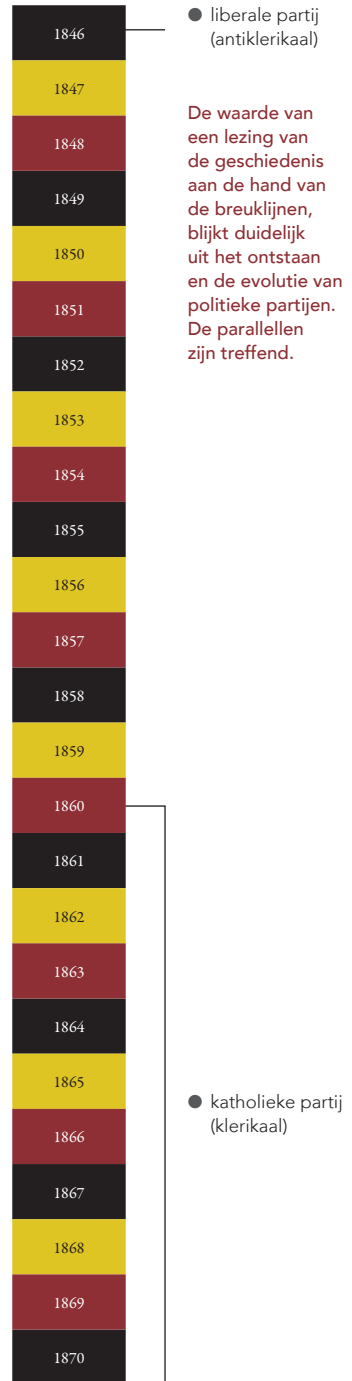
De geschiedenis lezen: een verhaal van breuklijnen

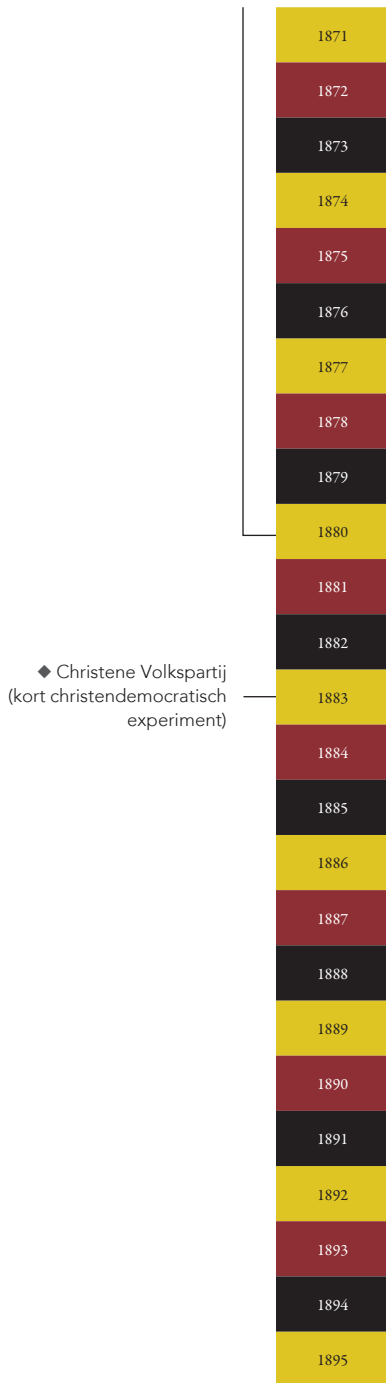
Om niet te verdwalen in de overdaad aan historische feiten gebruiken historici theorieën die inzicht verschaffen in het verleden. Een van de meest vruchtbare voorbeelden daarvan is het zogenaamde breuklijnenmodel. Breuklijnen verdelen een samenleving in kampen en geven aanleiding tot maatschappelijke dynamiek. Van bij het ontstaan van het land tot vandaag laten vele ontwikkelingen zich lezen als een verhaal van breuklijnen.

Deze theorie komt oorspronkelijk uit de sociale wetenschappen en is in de jaren 1960 door Seymour Martin Lipset en Stein Rokkan ontwikkeld. Voor België heeft socioloog Luc Huyse een cruciale rol gespeeld om deze invalshoek op de Belgische situatie toe te passen en in enkele toonaangevende publicaties te verspreiden.

In de historiografie onderscheidt men drie traditionele breuklijnen die onderling verweven zijn: de levensbeschouwelijke, de sociaal-economische en de communautaire breuklijnen. Ze zijn ontstaan door de grote moderniseringsprocessen die de westerse wereld na 1750 grosso modo doorgemaakt heeft. Het elkaar voortdurend doorkruisen van deze spanningsvelden maakt een analyse van de Belgische geschiedenis vaak erg gecompliceerd, in die mate dat buitenstaanders zich soms in een 'Belgisch labyrint' wanen.

Samen zorgden deze breuklijnen waarschijnlijk voor het overgrote deel van de uitbarstingen in de 'vaderlandse' politiek, zoals de aanhoudende schoolstrijd, de voortdurende confrontaties tussen werknemers en werkgevers en tussen Vlamingen en Franstaligen, die elkaars grondgebied en overheidsgeld betwistten. Vanaf het

einde van de jaren 1960 kwamen echter ook dossiers op de politieke agenda die niet terug te brengen zijn tot een van de drie traditionele conflictzones: de immigratie, de milieuvervuiling, de vrouwenemancipatie, de corruptie enz. De grote politieke crises in de recente geschiedenis (de Dutroux-affaire, de dioxinecrisis, de asielproblematiek) kunnen niet op de drie breuklijnen geplaatst worden.

● **De levensbeschouwelijke breuklijn
tussen katholieken en vrijzinnigen**

Het betreft de tegenstelling tussen de voorstanders van de gelaïciseerde staat (antiklerikalen, vrijzinnigen) en katholieken, voor wie de scheiding van Kerk en Staat vaak slechts moeizaam te verteren was (klerikalen). De gespannen verhouding tussen klerikalisme en antiklerikalisme heeft vanaf het ontstaan van de staat zeer sterk op de Belgische politiek gewogen. Het duurde tot de tweede helft van de 20ste eeuw tot er met het Schoolpact een wapenstilstand werd gesloten. Die wapenstilstand staat vandaag echter opnieuw ter discussie.

Het conflict is geluwd naarmate het proces van ontkerkelijking zich voltrok, maar nooit is het helemaal verdwenen. De problematiek van het gezag van de Kerk en de positie van de christelijke zuil in een gelaïciseerde samenleving blijft een factor van spanning in de hedendaagse Belgische maatschappij. Tot op zekere hoogte ent de actuele discussie over de islam in de westerse maatschappij zich op deze oudste breuklijn van onze geschiedenis.

◆ **De sociaal-economische breuklijn
tussen arbeid en kapitaal**

Het betreft de tegenstelling tussen sociale groepen die hun inkomen uit arbeid halen en groepen die hun inkomen uit kapitaal halen. Eind 19de eeuw kwam een socia-

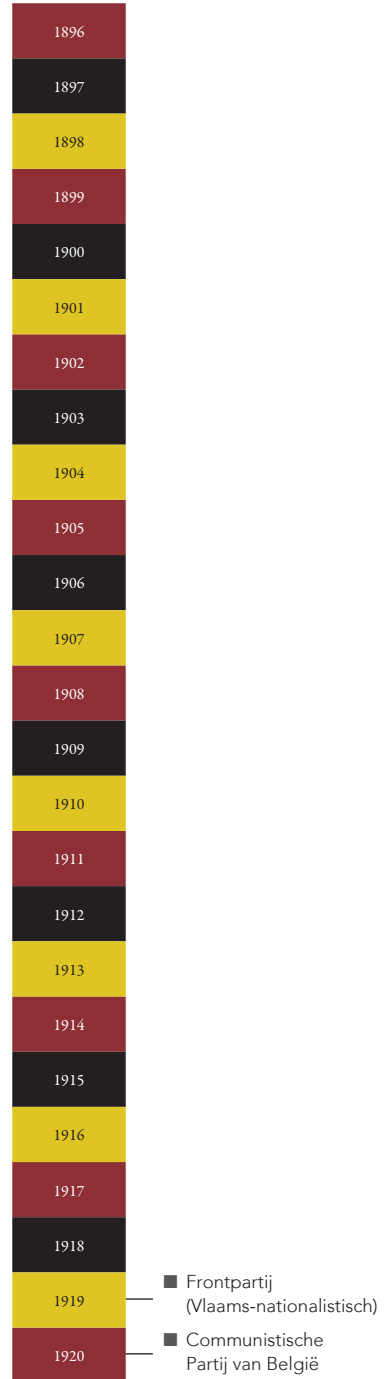
listische arbeidersbeweging tot ontplooiing. Ze stelde de principes van de burgerlijke liberale Belgische staat radicaal in vraag, met een marxistisch discours dat de nationalisering van de kapitaalgoederen voorzag. In de praktijk integreerde de socialistische arbeidersbeweging in de burgerlijke samenleving, zij het niet zonder strijd. Er ontstond in diezelfde periode ook een christelijke arbeidersbeweging, die in overleg met de werkgevers sociale hervormingen nastreefde.

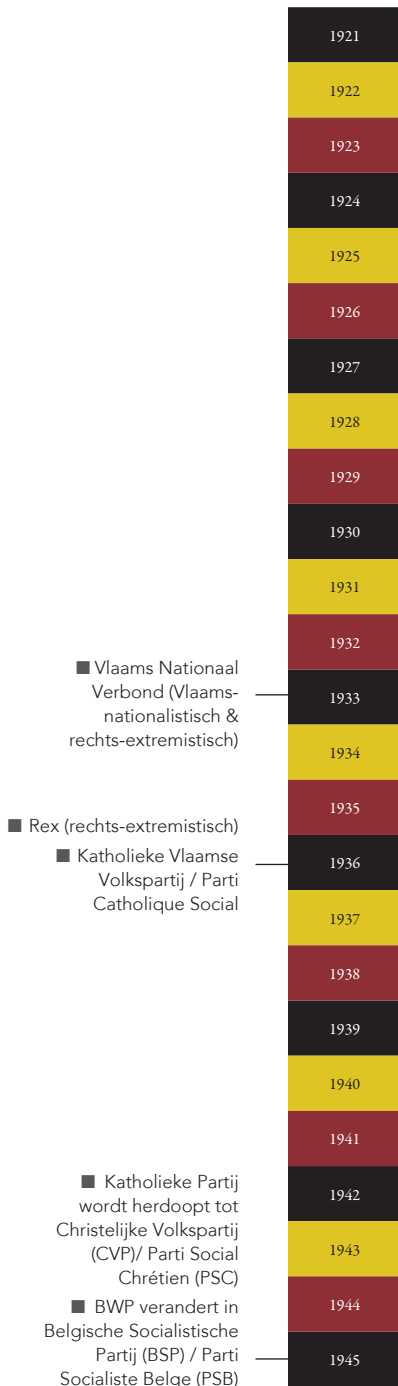

De plechtige ondertekening van het Schoolpact op 6 november 1958. Theo Lefèvre (voorzitter van de CVP-PSC) ondertekent, terwijl de andere partijvoorzitters en politici toekijken. Afbeelding: Imageglobe, nr. 8966205.

In 2008 klonk de zogenaamde 'Groep van Tien' op een nieuw interprofessioneel akkoord. Deze groep omvat de belangrijkste vakbonden en werkgeversorganisaties. Het interprofessioneel akkoord is zowat het kroonstuk van het sociale overleg en legt onder meer voor twee jaar de loonnorm vast, een afspraak over de loonevolutie. Afbeelding: Imageglobe nr. 11670965.

In oktober 2011 kwam het 'Vlinderakkoord' tot stand na een periode van communautaire koorts, die vanaf 2007 het politieke debat domineerde. Afbeelding: Imageglobe, nr. 29931378.

Uit de interactie van conflict en verzoening kwamen na de Tweede Wereldoorlog een overlegmodel tussen werkgevers en werknemers en de welvaartssamenleving tot stand. Beide factoren hebben de sociaal-economische breuklijn sterk gepacificeerd, maar dat neemt niet weg dat de tegenstelling nog in belangrijke mate de Belgische samenleving vorm geeft en dat de sociale strijd heel regelmatig opflakkert. De herverdeling van de nationale rijkdom, o.a. via belastingen en sociale uitkeringen, is immers een van de essentiële taken van de politieke overheid. De houding van de vakbonden tegenover de sociale verworvenheden wordt vandaag door neoliberale tegenstanders als conservatief beschouwd.

■ De breuklijn tussen Nederlandstalige en Franstalige Belgen

Het betreft de tegenstellingen die voortvloeiden uit de ontvoogding van de Nederlandstalige Belgen of Vlamingen in een oorspronkelijk verfranse Belgische staat. Aan het eind van de 19de eeuw was deze gelijkheid principieel aanvaard, maar het duurde nog ruim een halve eeuw vooraleer de gelijkheid in de feiten werd gerealiseerd. In de loop van die periode ontwikkelden de